

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 811.163.6'28(497.452Tržič)

Prejeto: 10. 8. 2020

Jožica Škofic

dr., znanstvena svetnica, ZRC SAZU, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: jozica.skofic@zrc-sazu.si

Tržiški govor v *Cerkvenem glasniku za tržiško župnijo*

IZVLEČEK

V prispevku je na osnovi zapisov za Slovenski lingvistični atlas najprej na kratko predstavljen gorenjski krajevni govor Tržiča in okoliških krajevnih govorov. Sledi analiza narečnih besedil, ki jih je v Cerkvenem glasniku za tržiško župnijo v 20. letih 20. stoletja objavil Karel Pirc.

KLJUČNE BESEDE

tržiški govor, gorenjsko narečje, dialektologija, Cerkveni glasnik za tržiško župnijo, Karel Pirc, Tržič, slovstveni folklorizem

ABSTRACT

TRŽIČ LOCAL DIALECT IN THE TRŽIČ PARISH BULLETIN

Based on recordings prepared for the Slovenian Linguistic Atlas, the contribution first briefly presents the local dialects of Tržič and the surrounding villages, which belong to the Upper Carniolan (Gorenjsko) dialect. Then follows the analysis of dialect texts that the Tržič native Karel Pirc published in the Tržič Parish Bulletin in the 1920s.

KEY WORDS

Tržič local dialect, Upper Carniolan (Gorenjsko) dialect, dialectology, Tržič Parish Bulletin, Karel Pirc, Tržič, literary folklore

Uvod

V Trziču, središču tržiške občine, se govori ena od različic gorenjščine. Njene značilnosti je mogoče opazovati na osnovi analize sodobnega govorjenega jezika Tržičanov, na osnovi arhivskih posnetkov letga in strokovnih dialektoloških zapisov krajevnega govora, osnovne značilnosti narečja pa je mogoče razbrati tudi iz različnih poenostavljenih narečnih zapisov slovstvene folklorne.¹

Dialektoloških raziskav tržiškega govora in krajevnih govorov bližnjih vasi doslej še ni bilo veliko: dva zapisa sta nastala v okviru nacionalnega projekta *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), kjer je med 417 slovenskimi krajevnimi govori zajet tudi krajevni govor Loma pod Storžičem (T204).² Po vprašalnici SLA ga je leta 1967 zapisal tržiški rojak Tone Pretnar,³ še nekoliko starejši pa je zapis Tineta Logarja, ki je Lom pod Storžičem, Sv. Ano in Tržič obiskal in tamkajšnje govore zapisal leta 1953.⁴ Znanstveni fonološki opis krajevnega govora Loma pod Storžičem je leta 2000 napisala Jožica Škofic.⁵ Na podlagi krajevnih govorov vasi Križe in Veterno pri Trziču je gorenjski glagolski naglas v svoji diplomski nalogi predstavila Viktorija Jazbec.⁶ Katastrske občine Bistrice, Kovor, Križe, Leše, Lom pod Storžičem, Podljubelj, Senično, Tržič, Zvirče in Žiganja vas so bile v letih 2011–2014 zajete še v raziskavo narečnih ledinskih in hišnih imen v projektu FLU-LED.⁷ Leta 2012 je Zveza kulturnih organizacij Tržič izdala *Tržiški slovar* (širši jezikoslovni javnosti ga je z recenzijo predstavila Ljudmila Bokal), med njegovimi viri je v publikaciji omenjen tudi *Tržiški izgovorni besednjak* avtorice Metke Kosem, ki je izšel dve leti prej.

Gorenjsko narečje v Trziču in okolici

O tržiškem govoru je Logar v svojem rokopisnem zapisu med drugim zapisal:

»Stari Tržičani so imeli zelo pojoč govor. Danes se je ta značilnost že izgubila. Tako govore samo še najstarejši domačini. Rastoče poudarjene dvozložnice imajo tonični višek na zadnjem zlogu. Akanja govor ne pozna. Vokalizem je gorenjski. Ūvularni *r* se je že skoraj izgubil.«⁸

O govoru Loma je med drugim zapisal še: »Šva-panje poznano; *r* ne poznajo. [...] Ženske govore v part. na *-l* moško obliko.«⁹

V istem zapisu je izpostavil še tržiški »monofongični vokalni sistem« in »običajno gorenjsko akcentuacijo«.

Glede naglasa je za (tržiško) gorenjščino značilno, da pozna dolge naglašane ter kratke naglašane (ti so mogoči le v zadnjem ali edinem besednem zlogu) in kratke nenaglašane samoglasnike (npr. *žé:pək*¹⁰ : *žep*¹¹ : *žepní:na* – kolikostno nasprotje) ter tonemsko naglaševanje na dolgih naglašanih samoglasnikih (npr. *má:čka (je)*¹² : *má:čka (sta)* – tonemsko nasprotje). Naglaševanje na končnem zlogu – oksitoneza (*žgá'ne* 'žganje', *d'dán* 'eden', *Təršičá:n* 'Tržičan') je pogosto.

Samoglasniški sistem je v tržiški gorenjščini večinoma tak kot v drugih osrednjegorenjskih govorih – a za razliko od knjižnega jezika je za gorenjsko narečje značilno izrazito slabljenje kratkih naglašanih *i*, *u*, *e* (< **ē*) in *a* (redko drugih samoglasnikov) v polglasnik (npr. *rət*¹³ 'rit, zadnjica', *kəp* 'kup', *x'rən* 'hren', *fənt* 'fant') ter onemitev in oslabitev nenaglašanih samoglasnikov, zlasti *i*, *u* in *e* (< **ē*) (npr. *pšá:nc* 'piščanec', *pá:lca* 'palica', *pəjə:tu* 'prijatelj', *na mí:s* 'na mizi', *dé:vət* 'delati', *tú:t* 'tudi'; *t'le/k'le* 'tule', *po mé:st/po mé:stə* 'po mestu', *blí:s* 'blizu'; *čpí:na* 'črepinja', *əlsə:n* 'lesen', *vó:rx* 'oreh', *snò:* 'seno'). Drugi nenaglašeni samoglasniki onemijo redkeje, npr. *o* v izglasju imenovalnika ednine samostalnikov srednjega spola, kar povzroči t. i. maskulinizacijo nevter (*sté:gən* 'stegno', *žít:* 'žito', *čé:u* 'čelo'), polglasnik v priponah *-əc* (*kó:nc* 'konec') in *-ək* (*tó:rk* 'torek'), redko tudi *a* (*sní:* 'sani'). Kratki naglašeni in nenaglašeni *a* pred istozložnim *i* in *u* oslabi ter se asimilira/prilici sledečemu polvokalu (*z'deíl/zej* 'zdaj', *p'rou* 'prav', *lé:tej* 'letaj'). Slišati je mogoče tudi prednaglasno ukanje (*kumá:r/komá:r* 'komar', *ut'rok* 'otrok', *putí:ca* 'potica').

Tudi za tržiške krajevne govore je značilno šva-panje (*ská:va* 'skala', *Vá:s* 'Laz', *vó:nc* 'lonec', *žbú:va*

⁹ Logar, SLA Ts182, str. 2/26.

¹⁰ Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na ZRC SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss. Za zapis narečnih primerov je uporabljena slovenska nacionalna dialektološka fonetična transkripcija, kjer so ob črkah slovenske abecede uporabljeni še drugi znaki: *ə* za polglasnik, *x* za knjižni *h*, *ž* za knjižni *dž*, *z* znakom *:* je označena dolžina samoglasnika, z znakom *'* je označen kratek jakostni naglas (pred glasnikom pred kratkim naglašanim samoglasnikom), s kratvicom nad samoglasnikom je označen cirkumfleks (visoki/padajoči dolgi samoglasnik), *z* ostrivcem pa akut (nizki/rastoči dolgi samoglasnik). Pikica pod *e* (*e*) in *o* (*o*) označuje njuno ožino, polkrožec pod *i* (*i*) in *u* (*u*) pa njuno polsamoglasniško naravo (v poenostavljenem zapisu bi ju lahko zapisali tudi kot *j* oz. *v*). Med pomenskima narekovajema (*xxx*) je zapisan pomen narečne besede.

¹¹ Gorenjsko sicer večinoma *vá:rzət*.

¹² Lahko tudi *má:ška*.

¹³ Večina tukajšnjih narečnih primerov je iz zapisov Toneta Pretnarja in Tineta Logarja za SLA.

¹ Prim. folklorna besedila iz Tržiča in okolice v knjigi *Pod gorami* (ur. Miha Mohor et al.) iz zbirke Glasovi.

² Prim. <https://sla.zrc-sazu.si/#v>.

³ Pretnar, Zapis SLA Lom pod Storžičem, 27 str.

⁴ Logar, Tržič, SLA Ts182, 26 str. Informant za govor Loma je bil tedaj 71-letni Franc Zupan, informanta za govor Tržiča pa Andrej Tišler, čevljarški mojster in strokovni učitelj, rojen v Trziču 30. 11. 1898, in »stari Končar, čevljar, 85 let«.

⁵ Škofic, Fonološki opis govora kraja Lom pod Storžičem, 14 str.

⁶ Jazbec, Poskus klasifikacije gorenjskega glagolskega akcenta (kraja Križe pri Trziču in Veterno), 36 str.

⁷ Prim. Klinar in Škofic, *Ledinska imena v občini Tržič* (<http://fuled.szi.at/home/tiskane-obcinske-karte/>) (3. 8. 2020).

⁸ Logar, SLA Ts182, str. 9/26.

čebula', *vù:kna* 'luknja', *kubá:sa* 'klobasa', *čvo:uk* 'človek', *kobú:k* 'klobuk', *Vò:mšca* 'Lomščica') in posledično analogično menjavanje med *l* in *v* (*čé:rkle* 'cerkve', *mvá:kal má:kal úmá:ka* 'mlaka', *gvalè:* 'glave'), pa tudi razvoj protetičnega *v-* pred *t*. i. zadnjimi samoglasniki na začetku besede (*vó:kən* 'okno', *vò:gle* 'ogljè', *vú:sta* 'usta'), medtem ko se zvočnik *j* izgovarja pred *t*. i. sprednjimi samoglasniki na začetku besede (*ježè:s* 'igo', *jí:šem* 'iščem'). Tudi prehodni *j* pred sičniki in šumniki je pogost pojav (*pó:ístla* 'postelja', *grajšít:na* 'graščina', *vú:izda* 'uzda', *pà:isxa* 'pazduha'). Refleks dolgega zlogotvornega *l* in skupine *-ol-* je tu večinoma *-o:-* (*vò:na* 'volna', *pò:* 'pol', *pò:x/pò:ux* 'polh'), v nekaterih besedah se je (v položaju med ustničnim soglasnikom in *j*) razvil tudi vrinjeni *-l-* (*gərmò:le* 'grmovje').¹⁴ Mehka *lj* in *nj* sta otrdela (*pò:le* 'polje', *klú:c* 'ključ', *ní:va* 'njiva', *cú:na* 'cunja'). V glasovni skupini **črè-*, **žrè-* je *r* večinoma izpadel (*čé:va* 'čreva', *čé:su* 'čreslo', *ž'be* 'žrebe', *ž'bəl* 'žebelj').

Nezvočniki se tako kot v knjižnem jeziku po zvenečnosti prilagajajo sledečemu nezvočniku (*gnè:st* 'gneздо', *opxají:u* 'obhajilo', *bá:pca* 'babica', *d'ga* 'tega', *səž'ga* 'suhega', *zd'bər* 'steber') – tudi v izglasju se govorijo le nezveneči nezvočniki (*zì:t* 'zid', *g'rop* 'grob', *lé:məs* 'lemež', *mò:s* 'mož', *žèlè:s* 'železo'). Soglasnik *-b* se je v izglasju razvil v *-f* (*rò:f* 'rob', *govò:f* 'golib', *otrò:f* 'otrobi') – a mlajši pogosto na tem mestu izgovarjajo kar *-p* (torej *rò:p*, *govò:p*); izglasni *g* se je razvil v *-x* (*brè:x* 'breg', *rò:x* 'rog'), prav tako tudi izglasni *-d* (*prè:x* 'pred, prej', *pox* 'pod'), zlasti tudi v predlogih, če se naslednja beseda začne z nezvenečim nezvočnikom (*pox Kašù:to* 'pod Košuto', *pox Čermí:* 'pod Čermi', *ox vasi:* 'od vasi', *pox strè:šno* 'podstreha'). Glede narečnega razvoja nezvočnikov najbolj izstopa mehčanje mehkonebnikov *k*, *g*, *x* pred *e* in *i* v *č*, *j*/*ž*, *š* (*šči:ra* 'sekira', *čé:udər* 'kevder, klet', *tá:žga* 'takega', *nojè:* 'noge', *štè:nže* 'štenge, stopnice', *drù:iga* 'drugega', *orè:s* 'orehi'; *U Trá:vənčəh* 'V Travnikih'), *k* tudi v *c* (*potò:c* 'potoki'). Veliko je tudi drugih olajšav v izgovoru soglasniških skupin, npr. *pš* > *uš* (*ušení:ca* 'pšenica', *lè:uš* 'lepše'), *bt* > *pt* > *ft* (*droftí:na* 'drobtina'), *bk* > *pk* > *fk* (*rò:fkət* 'robkati, ružiti'), *dc* > *tc* > *sc* (*dè:sca* 'dedca', *korí:sc* 'koritec, koritce'), *dk* > *tk* > *xk* (*svax'ka* 'sladka', *pó:xkle* 'podkve', *rè:xka* 'redka'), *dp* > *tp* > *xp* (*pó:xpvat* 'podplat', *uxprè:t* 'odpreti'), *oy* *blí:s* 'od blizu', *mey zobmí:* 'med zobmi'), *pk* > *fk* (*tè:fka* 'hruška tepka'), *šč* > *š* (*gò:ša* 'gošča', *na 'təš* 'na tešče', *Lešá:nšca* 'Lešansčica') itd.

Na oblikoslovni ravnini je za te govore značilna še maskulinizacija samostalnikov srednjega spola v ednini, kar je posledica onemitve izglasnega nenaglašenege *-o* (*rè:bər* 'rebro', *já:buk* 'jabolko', *vélək pò:le* 'veliko polje', *sù:x drevò:* 'suho drevo', *Žnì:darjou zná:mne* 'Žnidarjevo znamenje') in njihova feminizacija v množini (*velí:ke pò:la* 'velika polja', *sù:xe drevè:sa* 'suha drevesa') – kar velja tudi za kolektivne samostalnike

moškega spola (*gobó:ke grà:bəncə* 'globoki grabenci'). Za pridevnike moškega in srednjega spola je v dajalniki in mestniku ednine značilna končnica *-mol-mu* (*pər velí:k mol/velí:kmu ká:mna* 'pri velikem kamnu'), za samostalnike pa oslabela končnica *-ə* (*pər bā:jarjə* 'pri bajaranju'), v orodniku ednine teh samostalnikov pa se je posplošila končnica *-am*, tudi *-əm* (za *jesè:nam* 'za jesenom'; *pod grà:dəm* 'pod gradom').

Tržiški govor v Cerkvem glasniku za tržiško župnijo

Leta 1924 je Župni urad v Tržiču začel izdajati *Cerkveni glasnik za tržiško župnijo*.¹⁵ »Mesečnik se je zavzemal za krščansko šolo, krščanska načela, vseboval je oznanila, molitve in razne novice.«¹⁶ Glasnik je izhajal do leta 1941.

V publikaciji so bila občasno objavljena tudi narečna besedila¹⁷ različnih avtorjev, večino pa jih je prispeval Tržičan Karel Pirc,¹⁸ ki je sicer napisal tudi več drugih prispevkov za *Glasnik*. Teh narečnih besedil ni mogoče uvrstiti v slovstveno folkloro,¹⁹ pač pa so to slovstveni folklorizmi: »Slovstveni folklorizem je trivialna izpeljava slovstvene folklore. Svoj učinek želi doseči s čimveč pisanosti in spektakularnosti. Pri tem ubira troje poti: a) obnavlja pojave, kakršni so bili; b) jih stilizira; c) umetno preoblikuje z utemeljitvijo, da 'folkloro vrača ljudstvu na višji izpovedni ravni'.«²⁰

Že v 5. številki *Cerkvenega glasnika* (februarja 1925) je izšlo prvo besedilo (nepodpisanega avtorja),²¹ zapisano v tržiškem krajevnem govoru, tj. *Koko*

¹⁵ *Cerkveni glasnik za tržiško župnijo*. Odgovorni urednik letnikov 1924–1928 je bil tržiški župnik Matija Škerbec, glasilo so tiskale Zadrudne tiskarne v Ljubljani.

¹⁶ <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-QMS3A-CLK> (3. 8. 2020).

¹⁷ Logar Ts182, str. 10/26: »Cerkveni glasnik, 1926/27, objavlja v tržiškem dialektu pisane sestavke (kot npr. Frtavčkov Gustl!!!)«.

¹⁸ Karel Pirc (2. 1. 1861, Tržič–8. 12. 1927, Tržič), urednik, zgodovinar, pisec lokalnih tržiških zgodovinskih črtic in spominov (https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_osebnosti_iz_Občine_Tržič (4. 8. 2020)).

¹⁹ »Slovstvena folkloro je tisti del besedne umetnosti, ki obstaja po načelu naravne komunikacije. To pomeni, da sta pri njej kraj in čas podajanja in sprejemanja besedila ena in ista, saj pripovedovanje/petje na eni strani in poslušanje na drugi potekata istočasno, hkrati. Izvajalec/sporočevalec (pripovedovalec/pevec) in sprejemalec (poslušalec) vedno skupaj sestavljata nerazdružno enoto: folklorni dogodek.« (Stanonik, *Slovstvena folkloristika*, str. 147).

²⁰ Stanonik, *Slovstvena folkloristika*, str. 153.

²¹ Avtor pripovedi o Krtačevi Špeli (Krtačova Špeva) v več nadaljevanjih je bil Karel Pirc: Krtačeva Špeva. Ta perl kapitel. – Špeva ket otrok, 1. Pikca – Figca, 1926/25, str. 8, Krtačeva Špeva, 2. U dolince prjetne je ljube moj dom, – nko-le od njega podav se ne bom, 1926/26, str. 4, Krtačeva Špeva, 3. Brumnova familja, 1926/27, str. 4, Krtačeva Špeva, 4. To stara Krtačarca, 1927/29, str. 8, Krtačeva Špeva, Ta druj kapitelj, Špeva štemá šoceljna, 1. Krtačov Žane, 1927/30, str. 6,

¹⁴ Tako v Lomu, toda ledinsko ime *Gərmò:je* v Križah.

I
48116

Leto 1924. Izdaja: Župni urad v Trziču. Za oktober.

CERKVENI GLASNIK

Izhaja zadnji teden v mesecu ZA TRŽIŠKO ŽUPNIJO Posamezna številka stane 2 Din.

Na pot!

Cemu poseben list za eno samo župnijo? Tako se bo morda kdo vprašal, ko mu pride v roko naš »Cerkveni Glasnik za trziško župnijo«. Na to vprašanje kratek odgovor!

Moderno življenje po mestih in industrijskih krajih samo po sebi nekako odtuja vernike od cerkve. Delo današnjega uslužbenca je pogosto krivo, da se s težavo udeležuje službe božje, mnogi niti v nedeljo ne morejo k sv. maši. Med farno duhovščino in verniki je premalo stikov. Današnji svet po večjih župnijah premalo pozna svoje dušne pastirje, pogosto ne razume njihovega delovanja, vse se prerado presoja samo s političnega stališča. Vernik v industrijskih krajih je morda vedno v ozračju veri in cerkvi sovražnih sodelavcev ali predstojnikov, pogosto mora poslušati ugovore in napade proti veri, cerkvi in duhovščini in tako v tem nevarnem ozračju peša morda tudi njegovo versko prepričanje in življenje.

Vernost dobrega trziškega ljudstva je bila vedno znana daleč naokrog. Tudi že danes je jedro naših župljanov globokoverno, vendar se pa kuža veri sovražnega duha tudi pri nas vedno bolj razširja. Tuji v naši sredi imamo že — moderne pagane, ki več ali manj očitno propagirajo svoja načela. So, ki k cerkvenim govorom ne pridejo več —; morda bodo brali — vsaj — Cerkveni glasnik!

Cerkveni Glasnik za trziško župnijo bo gojil ožje stike med verniki te lepe župnije in farno duhovščino.

Pojasneval bo dušno pastirsko delovanje v župniji. Branil bo vero in cerkev, gojil bo cerkveno mišljenje in življenje v župniji.

Budil bo duha krščanske dobrotelosti in pozornost za krščansko vzgojo mladine.

Vršil bo nalogo oznanila vseh cerkvenih opravil in prireditvev.

Cerkveni Glasnik ni in ne bo nikak političen list, pač pa bo odkrito pojasneval dolžnosti krščanskih načel v privatnem in javnem življenju.

Take župne liste imajo že po Nemčiji. Pri nas je to prvi poizkus, ki se bo obnesel ali ne — kakor se bodo župljani zanimali za njega in ga podpirali.

Naj gre torej na pot po naši lepi župniji. V vsako družino naj pride, vsakemu župljanu naj govori! Naj spremlja Bog njegovo pot, naj preveto Srce Jezusovo blagoslovi to delo, naj ga varuje in neguje prebježena devica — farna patrona!

Verska obnova.

Zadnja leta — po vojski — gre po vsem svetu nekak nov duh — hrepenenje po verski obnovi, po verski reformi srca. V Angliji se je vrnilo v katoliško cerkev okrog 40.000 vojakov, ki so prišli iz francoske fronte, sam angleški premier-minister je javno izjavil, da ni misliti moralne obnove človeštva brez vere in brez verske vzgoje, po Franciji in Nemčiji — povsod prešinja po vojnih grozotah razboljena in razočarana srca glasev klic: nazaj k Bogu, nazaj k Kristusu, nazaj k veri, k praktičnemu krščanstvu. Duh verske obnove se uveljavlja tudi pri nas vedno bolj.

Kaj je to?

Verska obnova ni nič drugega, kakor prerajenje človeštva k praktičnemu krščanstvu.

Vera mora biti trdno prepričanje o resničnosti vseh od Boga razodetih resnic, ki jih uči Kristusova, nezmojljiva Cerkev. Krščanstvo ni prazna teorija, ampak živa resnica. Krščanstvo nujno zahteva življenje po veri. »Vera brez del je prazna«. Ne tisti, ki pravi: Gospod, Gospod, tisti ne pojde v nebeško kraljestvo, ampak, tisti ki spolnjuje voljo Gospodovo. Tako uči Kristus!

Krščanstvo ni za parado — ob državnih praznikih in večjih slovesnostih — krščanstvo je življenje po božjih in cerkvenih zapovedih. Zahteva vero, molitev, sv. mašo, zakramente, ljubezen in pravico do bližnjega. Brez tega je »vera« — ki jo nekateri še imajo — prazna. Verovatj je treba vse resnice — spolnjevati vse zapovedi.

Krščanstvo zahteva tudi življenje in mišljenje s Cerkvijo, nekak družinski čut z vsem, kar je krščanskega, cerkvenega. »Kdor Cerkev ne posluša je kakor pagan in očitien grešnik«. »Kdor Vas ne posluša. — mene ne posluša«. To so besede Kristusove.

Krščanstvo obsoja vs. ko polovičarstvo. »Kdor ni z menoj je proti meni«, pravi Gospod, Ali si kristjan, ali nisi! Če si, moraš biti popoln, praktičen, to se pravi vsaj truditi se moraš po svojih močeh, da boš tako živel, kakor veruješ, kakor Bog, Cerkev in tvoja vest ukazuje.

S takim duhom prekvasiti človeštvo, to je naloga verske obnove. In v tem duhu hoče v naši župniji delovati tudi naš Cerkveni Glasnik.

Šolski vestnik.

Popoldanska služba božja.

Vse premalo se zavedamo Kristove ugotovitve. Pisano je: »Človek ne živi samo ob kruhu, ampak od vsake besede, ki pride iz božjih ust!« Zdi se, da je v povojnem času znova prav občutno zamrl v ljudeh čut za te besede. Povzdiguje in ceni se le to, kar se da prijeti, kar nasiti telo. Duša pa je potisnjena v stran, Za dušne potrebe je ljudem le malo mar! Ni čuda, da tudi božja beseda, ki hrani dušo dandanes pri ljudeh ni v posebnem kreditu.

Vse drugače sv. Cerkev! Jasno je, da telo brez hrane ne more živeti. Prav tako duša brez dušne hrane ne more živeti, ne more ostati stanovitna v živi veri in v dobrih delih. Nujno ji je treba raznolike hrane: molitve, sv. zakramentov in nič manj božje besede, neprestanega verskega pouka. Sv. Cerkev vse to dobro ve. Zato ji ob nedeljah ne zadostuje samo ena služba božja, samo enkratna pridiga. Postavila je tudi popoldansko službo božjo, v središče te službe božje pa je zasadila krščanski nauk. Glavni namen popoldanske službe božje je pouk v verskih resnicah, da se naša duša zopet in zopet nahrani s temi resnicami in ostane tako čila in verskem udejstvovanju.

Jezus in sv. Cerkev: oba nas prepričujeta o nujnosti, o potrebi neprestanega pouka v verskih resnicah. Razumljivo je, da noben kristjan, posebno pa vzgojitelj ne sme biti gluhih in slep za to potrebo! Za vzgojitelja ni dovolj, da se sam zase zaveda te nujnosti. Njegova sveta dolžnost je, da že mladini

Naslovnica prve številke Cerkvenega glasnika za trziško župnijo.

je Krtačeva Špeva kapuna jedva (Ana špasna storja k' sej pred pedesetm letm an lotristen v Trziču perrajmova.). Ob koncu sestavka je avtor zapisal: »Žakaj smo

Krtačeva Špeva. 2. Kdor voče vedte, kaj je lbezen, mne nej praša jest mo povem, 3. Babja vojska, 4. Moj šocelj pa pride, me kušne objame, kuj je ozdravljeno moje srce, 1927/31, str. 6, Krtačeva Špeva. 5. Lbezen skri jen žavost, 6. Vedeževanje, 7. Tiček u fogovžo 1927/32, str. 5–6, Krtačeva Špeva. 8. Dimeš strah kranšče deževe, 9. Strašna zarota, 10. To povračiven dan, 1927/33, str. 5–6, Krtačeva Špeva, 11. Koker ti mné, tok jest tbé, 1927/34, str. 4, Krtačeva Špeva. 12. Adijo pa zrava ostanel, 13. Krtačarca — trda buča, 14. Dva grašinska jagra, 1927/35, str. 8.

to napisali? Nekoliko za zabavo in smeh. Ni dobro vedno resnim biti! Posebno pa zato, da pokažemo, kako narečje so tržani pred 50 letmi splošno govorili. S tem podamo kot zgodovinarji najboljšo sliko o našem napredku. Šola in dobra volja tržanov sta zmogle, da je skoro izginilo iz sveta to ne posebno lepo trziško narečje.«²²

Zapis o »ne posebni« lepoti trziškega narečja tu gotovo ni ocena, ki bi odražala avtorjev subjektivni odnos do domače govorice, pač pa je v skladu s tedaj (in še več desetletij kasneje) splošno veljavnim

²² Cerkveni glasnik, 1925/5, str. 7.

prepričanjem, da so narečja manj lepa kot knjižni jezik in zato neprimerna za zapisovanje ali celo za govorno sporazumevanje, ker naj bi kazala na neomikanost in neizobraženost njihovih govorcev. Izrazil pa je bil tudi negativen odnos do rabe narečnih (zlasti mlajših nemških) izposojenk (t. i. »popačenk«), ki so v teh folkloriziranih besedilih morda celo pogostejše kot v živem govoru. Hkrati je zanimivo opozorilo na časovni okvir zapisanega narečja, ki naj bi se v tej obliki »splošno« govorilo pol stoletja prej, ob času zapisa pa že »skoro izginilo iz sveta«.

Karel Pirc je tudi avtor več sestavkov s skupnim naslovom *Spomini izza dijaških let*.²³ Ob prvem sestavku s tem naslovom je v opombi zapisal: »Te spomine smo napisali, da spoznajo cenjeni čitatelji iz sličic, kako je živelo in mislilo kedaj v Trziču navadno ljudstvo. Vsi dogodljali so resnični, četudi se niso učinili časovno v tem redu in od teh ljudi, kakor mi pripovedujemo. Starega narečja se poslužujemo zato, da se bolje predoči stari čas.«²⁴

Pirc je za *Cerkveni glasnik* napisal še nekaj drugih narečnih besedil, med drugim *Pildče s Trsata*²⁵ in *Rajsko pismo*.²⁶ Troje narečnih besedil s skupnim naslovom *Ohpušč s Koroščga*²⁷ je leta 1928 napisal tudi tržiški kaplan Anton Vovk.²⁸ V naslednjih letih so sledili še drugi nizi narečnih besedil, med njimi *Koko*

Karel Pirc (1861–1927)

(<http://www.gorenjci.si/osebe/pirc-karel/393/>).

²³ Pirc, *Spomini izza dijaških let*, *Cerkveni glasnik*, 1925/13, str. 4, 1925/14, str. 4, 1926/17, str. 8, 1926/18, str. 4, 1926/19, str. 6, 1926/20, str. 6, 1926/22, str. 4, 1926/23, str. 4, 1926/24, str. 4.

²⁴ *Cerkveni glasnik*, 1925/13, str. 4.

²⁵ *Cerkveni glasnik*, 1927/35, str. 6–7, in 1927/36, str. 4.

²⁶ *Cerkveni glasnik*, 1927/28, str. 16.

²⁷ *Cerkveni glasnik*, 1928/46–47, str. 5–6, 1928/48, str. 5–6, 1928/50–51, str. 6.

²⁸ Anton Vovk, (19. 5. 1900, Vrba–7. 7. 1963, Ljubljana), du-

j' *gypod Vidic u radjo govoru*,²⁹ *Jungršče ustorje*³⁰ in *Desc u auslogo*³¹ (avtorji besedil niso podpisani).

V nadaljevanju so Pirčeva besedila dialektološko analizirana na glasovni, oblikovni in besedni ravni, in sicer z namenom, ugotoviti, kakšno tržiško narečje je avtor zapisal in katere zapisane narečne značilnosti so bile v primerjavi z njimi žive tudi še ob zapisovanju tržiškega govora za *Slovenski lingvistični atlas* nekaj desetletij kasneje.

Zapis

V besedilu *Koko je Krtačova Špeva kapuna jedva*³² se je avtor prvič soočil s problematičnostjo zapisovanja narečnega besedila, ki je zapisano poenostavljeno, tj. s črkami knjižne abecede, uporabljen je še apostrof, s katerim je večinoma označen izpust črke zaradi narečne oslabitve samoglasnika (npr. *Vi se m' smejate, pa j' le res*. 'Vi se mi smejete, pa je le res.'). in ponekod naglasna znamenja, s katerim je označeno s stališča sočasnega knjižnega jezika nenavadno naglasno mesto (npr. *jabúk* 'jabolko', *taláte* 'talati, deliti' (ST 35/6)), včasih tudi (neknjižni, tj. narečni gorenjski) končniški naglas (npr. *popjè* 'popije' (ST 35/6)).

Avtor je imel težave tudi z določanjem presledkov med besedami, saj se v govornem jeziku zlasti naslonke pogosto izgovarjajo skupaj (npr. *am* 'ali mi', *čej* 'če je', *deb* 'da bi', *kjoj* 'ki jo je', *sej* 'se je'). Fonemov (samoglasnikov in soglasnikov), ki se v narečju zaradi različnih narečnih glasovnih sprememb ne izgovarjajo, avtor večinoma ni zapisoval, tj. rekonstruiral (npr. *kuhno* 'kuhinjo').

Več problemov pa je imel z zapisom polglasnika, ki je ob zvočniku /r/, ko gre za narečno oslabitev ali onemitev samoglasnika ob njem, večinoma izpuščen (npr. *prbolšek* 'priboljšek', *dobr* 'dobro', *je prtknivo* 'je pritaknilo', *pršle* [pərš'le]), lahko pa tudi zapisan s črko *e* (npr. *sej* [...] *perrajmova* 'se je [...] primerila/zgodila',³³ tudi *erdeč* 'rdeč' (ST 35/7)). Podobno je polglasnik nedosledno zapisan (s črko *e* ali brez nje) tudi v drugih glasovnih okoljih, kar bralcu ne nudi trdne opore pri pravilnem narečnem branju zapisanega (npr. brez črke za polglasnik: *četrtek* [čətə:rtək] 'četrtek', *štruklce* [štrù:kəlce]³⁴ 'štrukeljce', *Žanček* [žà:nčək] 'Žanček', *pr urath* [pər urá:təx] 'pri vratih', *samb* [sá:məx] 'samih', *potl* [pó:təl]/[pó:tle] 'potlej,

hovnik, teolog, ljubljanski nadškof (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi814645/> (9. 8. 2020)).

²⁹ *Cerkveni glasnik*, 1929/2, str. 3, 1929/3, str. 2–3, 1929/4, str. 3–4, 1929/5, str. 4.

³⁰ *Cerkveni glasnik*, 1929/8, str. 3, 1929/9, str. 2, 1929/10, str. 3.

³¹ *Cerkveni glasnik*, 1930/2, str. 3.

³² Osnovna analiza jezika, kot ga je zapisal Karel Pirc v omenjenih besedilih, je bila opravljena na osnovi tega (prvega) besedila, zato citati niso označeni. Kjer je bilo gradivo dopolnjeno še s citati iz drugih besedil, so ti označeni, kot je prikazano v poglavju o virih.

³³ Z znakom [...] je označen izpust citiranega besedila.

³⁴ V oglatih oklepajih je zapisan narečni izgovor zapisane besede.

potem', *dši* [dšai:] 'diši' – toda tudi s črko *e* za polglasnik: *caben* [cá:xən] 'znamenje', *po kuhén* [po kú:xən] 'po kuhinji', *Zefe* [žè:fe]/[žè:fə] 'Zefi', *kelk'* [kəlk]/[kəlk] 'koliko', *ven* [vən] 'ven', *vse* [u'sə/u'se] 'vsi').

Prav tako je iz besedil razvidna problematičnost zapisa dvoustičnega [u], ki se je razvil iz *v* ali *l* in je tu lahko zapisan s črko *u* (*poudan* 'poldan', *uhka* [ux'ka]/[ux'ka] 'lahko', *zaupije* [zaupi:jə] 'zavpije', *uprašale* 'vprašali' (RP 28/16)) ali črko *v* (*Krtačov* [Kərtá:čov], *ta debev* [debè:v] 'debeli', *mav* [má:v] 'malo', *je vpiva* [je upi:va] 'je vpila', *sovze* 'solze' (Sp 17/8); tako tudi v deležniku na *-l* v moškem in srednjem spolu ednine: *nam ugov* [nám u'gov] 'ne bom lagal', *sej je snov* [se j_je sná:v] 'se ji je sanjalo', *je šu* [je 'šu] 'je šel').

Problematičnost zapisovanja narečnega besedila torej večinoma izvira iz narečnih glasovnih sprememb, katerih zapis s knjižnim črkopisom ni predviden. Narečne glasovne značilnosti, kot se kažejo v zapisanih tržiških besedilih, so predstavljene v nadaljevanju.

Glasovna ravnina

Avtor je bil ob zapisu tržiškega narečja pozoren predvsem na narečno slabljenje kratkih naglašanih in zlasti nenaglašanih samoglasnikov:

- oslabitev v polglasnik v besedilu izkazuje predvsem kratka naglašena /i/ (*neč* ['nəč] 'nič', *set* ['sət] 'sit') in /u/ (*ukp* [u'kəp] 'vkup'), pri čemer pa se zapisa izgovora s polglasnikom med seboj razlikujeta;
- kratki naglašeni /a/ se z izostoznim /j/ asimilira v [eɪ] (*kej* ['keɪ] 'kaj', *zej* ['zeɪ] 'zdaj', *dej* ['deɪ] 'daj'), z izostoznim /v/ pa v [ou] (*zagedrnjov* [zagedərn'jov] 'zagodrnjal' (ST 35/6), *prov* 'prav');)
- oslabitev nenaglašanih samoglasnikov v polglasnik je izpričana pogosteje: /i/ > /ə/ (*pred pedesetm* 'pred petdesetimi', *nosm* [nə:səm] 'nosim'), *zahvalm* [zaxvɑ:ləm] 'zahvalim', *n* [ən] 'in', *sta bva fertk* [sta bva fé:rtək] 'sta končala') oz. /i/ > /ə/ ali /e/³⁵ (*soj Špeve*³⁶ [sɔ:i špè:ve]/[sɔ:i špè:və]³⁷ 'svoji Špeli', *h peče* [x pé:če] [x pé:čə] 'k peči', *na pote* [na pò:te]/[na pò:tə] 'na poti'), *božje* [bó:žje]/[bó:žjə] 'božji', *velek* 'velik'

³⁵ Zapis s črko *e* na tem mestu omogoča dva načina branja – kot [e] ali [ə]. Zapisi za SLA ne izkazujejo nenaglašene narečne končnice *-e*, niti *-ə* (< *-i*), npr. v dajalniku ednine ženskega spola ali v nedoločniku ali 2. osebi velelnika ednine, ampak le onemitev tega izglasnega samoglasnika. Pač pa oslabitev nenaglašene izglasnega *-i* v polglasnik izkazuje *Tržiški slovar*, npr.: *bršča* [bó:ršča] ('brhki), *lep*, *mašča* [má:šča] 'mački'.

³⁶ V besedilu zapisana oblika *Špeve* 'Špeli' (švapanje pred srednjim samoglasnikom) je nepričakovana, a je v gorenjščini analogija iz imenovalnika ednine *a*-jevskih samostalnikov (*Špeva*), kjer je švapanje regularno, pogosta.

³⁷ Refleks oslabelega /i/ je danes v tržiškem govoru polglasnik /ə/, v nekaterih gorenjskih govorih pa tudi /e/, zato ni mogoče z gotovostjo trditi, kateri glas označuje črka *e* v teh besedilih, zapisanih pred skoraj sto leti.

(KŠ 35/8), *to stare* '(ta) stari, mož', *falite* [fali:te]/[fali:tə] 'zgrešiti', *od te bogateh* [od tə bogà:təx]/[od te bogà:təx] '(ta) bogatih' (KŠ 25/8), *upite* [upí:te]/[upí:tə] 'vpiti', *zasužite* [zasuži:te]/[zasuži:tə] 'zaslužiti', *nose* [nò:se]/[nò:sə] 'nosi, sed.', *zgrabe* 'zgrabi, sed.', *reče* 'reci, vel.', *so rekle* [so ré:kle]/[so ré:klə] 'so rekli', *prepevale* [prepé:vale]/[prepé:valə] 'prepevali');³⁸

/u/ > /ə/ (*sej zbdiva* [se_ɪ zbdí:va] 'se je zbudila'); /a/ > /ə/ (*prtknile* [pərtəkni:le] 'pritaknile', *zvagan* 'zlagano' KŠ 31/6); nenaglašeni /a/ se z izostoznim /v/ lahko asimilira v [-ou-], zlasti v deležniku na *-l* (*devov* 'delal', *ubogou* 'ubogal', *zmankovo* 'zmanjkalo', *klicova* 'klicala', *slisova* 'slišala', *žugova* 'žugala', *potubtova* 'potuhtala');

/e/ (< *ē) > /ə/ (*u rsnic* [u rəsní:c]/[u rsní:c] 'v resnici', *sej [...]* *rzjezu* [se_ɪ rəzjè:zu] 'se je razjezil', *vidt* [ví:dət] 'videti');

/o/ > /ə/ (*ket* [kət]/[kət] 'kot');

- onemitev nenaglašanih samoglasnikov:

/i/ (*žvav* 'žival' (PT 36/4), *Pikca* – *Figca* 'vzdevek Pikica – Figica' (KŠ 25/8), *divjačno* 'divjačino' (KŠ 35/8), *nebešk angelc* 'nebeški angelci, I mn. m. sp.', *h Krecljav* 'h Krecljavi, D ed. ž. sp.', *moj ranč mater* 'moji rajnki materi' (KŠ 25/8), *u roc* 'v roki, M ed. ž. sp.', *po brad* 'po bradi, M ed. ž. sp.', *na smrti postl* 'na smrtni postelji sta si', *pojđ* 'pojdi, vel., 2. os. ed.'). *stop* 'pojdi', *pones* 'ponesi', *ustrašva* 'ustrašila', *nkol* 'nikoli', *t 'ti* (ST 35/6), *k 'ki*, *b 'bi* (KŠ 25/8));

/u/ (*ldje* 'ljudje' (KŠ 35/8)), *hdirje* 'hudirje' (Sp 18/4), *hdoben* 'hudoben' (Sp 20/6), *mšica* 'mušica' (ST 25/6), *v Tržič* 'v Tržiču, M ed. m. sp.', *per [...]* *kšeft* 'pri [...] *kšeftu*, tj. poslu', *u vonc* 'v loncu', *po Kriščovmo nauk* 'po Kristusovem nauku' (KŠ 25/8), *spstiva* 'spustila' (KŠ 25/8));

/e/ (< *ē: *vorh* 'oreh' (Sp 18/4), *lpo* 'lepo' (Sp 14/4), *vidte* 'videti' (PT 36/4), *podčiva* 'pocedila', *nagajvga* 'nagajivega, R ed.', *usga* [uz'ga] 'vsega', *mojga* 'mojega', *tačmo* 'takemu, D, M. ed.'). (< *e: *j'lj* 'je', *sej* 'se je', *sboj* 'seboj', *mne* 'mene' (KŠ 34/4), *tbe* 'tebi' (KŠ 34/4));

/o/ (*dobr/dobro* 'dobro', *svab* 'slabo', *mav* 'malo', *kelk'* [kəlk] 'koliko', *na kratk* 'na kratko' (ST 35/6), *k 'ko* (KŠ 25/8), *sevs* 'se boš' (KŠ 25/8), vendar ne v deležniku na *-l* srednjega spola ednine (*sej [...]* *grevo* 'se je grelo', *je prtknivo* 'je pritaknilo');

/ə/ (*vonc* 'lonec', *konc* 'konec' (KŠ 31/6), *čvovk* 'človek' (KŠ 33/5), *v tme* 'v temi' (Sp 20/6).

Nenaglašeni samoglasnik *e* se je v nedoločnem zaimku (števniku) *en*, *eden* in v nikalnici *ne* razvil v *a* (*anga* 'enega', *anmo* 'enemu' (KŠ 25/8), *ano* 'eno',

³⁸ Z oslabitvijo nenaglašene glagolske pripone *-i* in švapanjem je verjetno mogoče povezati tudi zapisani narečni izgovor *činčniva* je 'kinknila je', *misliva* 'mislila je' (*-ila* > *-iva* > *-ova* > *-uva*).

ankat 'enkrat', *anajst* 'enajst'; *nam* 'ne bom', *na more* 'ne more', *na vem* 'ne vem', *b' na bo* 'bi ne bilo', *namarna* 'nemarna', *naumna* 'neumna' (KŠ 34/4), medtem ko se je nenaglašeni *a* v vezniku *da* razvil v *e* (*de*). Mogoča je tudi asimilacija nenaglašene [ou] v [u] (*pokru* [pó:kru] 'pokrov'). Redko je izkazano prednaglasno ojevsko ukanje (*ubirava* 'obirala', *utroc* 'otroci' (Sp 18/4), *uči* 'oči' (ŠT 35/6) ali prednaglasno ojevsko akanje (*galfica* 'goljufica', *govariva* 'govorila' (KŠ 34/4)). Za gorenjščino je značilna tudi odsotnost preglasa *o* > *e* za mehкими soglasniki (tu izražena v zapisih kot *Krtačova* 'Krtačeva', *Krtačov* 'Krtačev' (KŠ 30/6),³⁹ z *žaklov* 'iz žakljev' (ST 35/6)).

V zapisanih tržiških besedilih je mogoče opazovati tudi številne narečne soglasniške razvoje:

- nezvočniki svojo zvenčnost prilikujejo sledečim nezvočnikom, vendar je to le redko zapisano (*gdo* 'kdo' (KŠ 29/8), *muscirov* 'muziciral' (Sp 14/4), *gvaška* 'glažka, kozarčka' (ST 35/6), *rasodile* 'razsodili' (RP 28/16));
- švapanje, tj. razvoj /l/ > /v/ pred zadnjimi samoglasniki (*čvovk* 'človek', *vonc* 'lonec', *Špeva* 'Špela', *zevenk* 'zelnik' (KŠ 35/8), *kobase* 'klobase' (KŠ 35/8), *vojternce* 'lojtrnice' (KŠ 35/8), *zasužite* 'zaslužiti', *uč* 'luč' (KŠ 35/8), *šovo* 'šolo'⁴⁰ (Sp 14/4), *mvajš* 'mlajši' (Sp 23/4),⁴¹ *na kopco* 'na klopico' (KŠ 31/6), *je devov* 'je delal', *ugov* 'lagal', *je jedva* 'je jedla', *spekva* 'spekla', *jamrova* 'jamrala', *je pršva* 'je prišla', *žrva* 'žrla', *j bo* 'je bilo', *je šepetavo* 'je šepetalo', *sta sedva* 'sta sedla', *uhka* 'lahko', *zvo* 'zelo' (PS 36/4), z *gvavo* 'z glavo' – izpričano pa je tudi s tem povezano analogično menjavanje med *l* in *v*, tj. *gvale* 'glavi, D ed.', *na gval* 'na glavi, M ed.' (KŠ 29/8), *po cerkle* 'po cerkyi' (PS 36/4), *na prl* 'na prvi', *ta perl* 'na prvi' (KŠ 25/8), *ta prlkrat/to prl kat* '(ta) prvokrat' (Sp 18/4), *u prlem* 'v prvem' (KŠ 33/6), *per* [...] *pristale* 'pri [...] pristavi' (KŠ 34/4), *pralga* 'pravega' (ST 35/6));
- razvoj *-ol-* > *-ou-* > *-o:-* (*na po* [na pò:] 'na pol' (Sp 18/4));
- protetični *v* pred zadnjimi samoglasniki (*u*, *o*, *a*) v vzglasju (*voče* [vó:če] 'oče, hoče' (KŠ 35/8), *vona* 'ona' (KŠ 29/8), *von* 'on' (Sp 18/4), *vorh* 'oreh' (Sp 18/4), *vognjened* 'ognjenih' (Sp 24/4));
- protetični *j* pred sprednjimi samoglasniki (*i*, *e*) v vzglasju (*jen* 'in' (KŠ 25/8), *jeskale* 'iskali' (Sp 19/6));
- razvoj prehodnega *-j-* pred sičniki in šumniki (*poh pajska* 'pod pazduho');
- redko protetični *g* pred zadnjimi samoglasniki v vzglasju (*gumo* 'ono' (PT 35/6));
- otrditev mehkega *nj* > *n* (*kubno* [kù:xno] 'kuhi-

njo', *no* [nò:] 'njo', *negov* [negó:u] 'njegov', *sej je snav* 'se ji je sanjalo', *zmankovo* 'zmanjkalo', *zaston* [zastò:n] 'zastonj', *po neh* 'po njih' (Sp 18/4), *na skrin* 'na skrinji' (Sp 17/8), *prošno* 'prošnjo' (RP 28/16) – toda tudi *zastonj* (KŠ 35/8), *kubnje* 'kuhinje' (KŠ 25/8));

- otrditev mehkega *lj* > *l* (*prbolšek* 'priboljšek', *dile* 'dilje, deske', *lbezen* 'ljubezen' (KŠ 31/6) – vendar tudi *nedeljo*, *Krecljavova* 'Krecljavova', *življenje* (KŠ 25/8), *belj* 'bolj' (KŠ 25/8), *se valja* (KŠ 25/8));
- mehčanje mehkonobnikov pred sprednjimi samoglasniki, tj. *k* > *č* (*četno* 'ketno, verigo', *čevder* 'klet, kelder', *roče* 'roke', *moče* 'moke' (KŠ 35/8), *svetnice* 'svetniki', *ženšče* 'ženske' (Sp 14/4), *žoče* 'žoke, kratke pletene nogavice', *otročje* 'otroke' (KŠ 26/6), *utrinče* 'utrinki' (Sp 24/4), *vojsče* 'vojske' (KŠ 31/6), *pr činkan* 'pri kinkanju', *z ježič* 'z jeziki' (ST 35/6), *s Koroščega* 's Koroškega' (KŠ 29/8), *graišnič* 'graišinski' (KŠ 35/8), *tržišič* 'tržiški' (ST 35/6), *mrtvašče* 'mrtvaški' (Sp 14/4), *peklenšč* 'peklenški', *ranič* 'rajniki', *kače* 'kake', *tač* 'tak' (KŠ 25/8), *tačele* 'takele', *veliče* 'velike', *ta krašičga* 'ta kratkega', *vinščem* 'vinskim' (KŠ 35/8), *vsace to veliče prazničje* 'vsake (ta) velike praznike' (Sp 14/4), *neče* 'neki' (KŠ 32/6), *če* 'kje' – toda tudi *nebešk* 'nebeški'); *k* > *c* (*u roc* 'v roki'); *g* > *j* (*družga* 'drugega', *ta druž* 'drugega' (KŠ 30/6), *družkat* 'drugokrat' (KŠ 27/4), *fije* 'fige' (KŠ 25/8), *gavje* 'gavge, vislice' (KŠ 35/8)); *g* > *z* (*družga* 'drugega' (KŠ 29/8)); *g* > *ž* (*štenže* 'stenge, stopnice' (Sp 18/4), *vornže* 'orange, réda' (ST 35/6)); *x* > *š* (*na streše* 'na strehi' (KŠ 35/8), *po sušem* 'po suhem' (Sp 17/8), *birtošeh* 'birtohih, predpasnikih' (Sp 22/4), *muše* 'muhe' (Sp 22/4), *greše* 'grehe' (KŠ 32/5));
- (*-b* >) *-p* > *-f* (*potef* 'potep', *zof* 'zob' (ST 35/6));
- *-g* > *-x* (*Boh* 'Bog', *dovh* 'dolgo' (Sp 14/4), *prah* 'prag' (Sp 14/4), *trh/trg* 'trg' (Sp 14/4), *okroh* 'okrog' (Sp 24/4));
- *-d* > *-x* (*preh* 'pred, prej', *oh* 'od' (Sp 14/4), *poh* 'pod' (Sp 14/4));
- *d* > *x* pred nezvenečimi nezvočniki (v predlogih in predponah): *d-k* > *x-k* (*poh kluč* 'pod ključ' (KŠ 35/8), *svabko* 'sladko' (KŠ 31/6)), *d-p* > *x-p* (*ohpru* 'odprl' (KŠ 35/8), *pohprt* 'podprt' (KŠ 35/6), *ohpeljov* 'odpeljal' (KŠ 26/4), *pohpirov* 'podpiral' (KŠ 27/4)), *d-t* > *x-t* (*oh tga* 'od tega' (KŠ 25/8)), *d-š* > *x-š* (*oh šelmov* 'od šelmov/sleparjev' (KŠ 35/8));
- *b* > *f* pred nezvenečimi nezvočniki: *b-t* > *f-t* (*droftinc* 'drobtinic' (KŠ 29/8), *nahrftence* [naxà:rfənce] 'nahrbtnike' (ST 35/6));
- *šč* > *š* (*poišta* 'poiščita' (KŠ 35/8), *graišinska* 'graišinska' (KŠ 35/8), *mašvava* 'maščevala' (KŠ 32/6))
- *-xc-* > *-fç-* (*ofcet* 'ohcet, svatba' (KŠ 35/8));
- *-dc-* > *-sc-* (*u ževosco* 'v želodcu' (KŠ 29/8));
- (*-bš-*) > *-pš-* > *-vš-* (*levš* [lè:uš] 'lepši' (KŠ 25/8), *sevš* 'se boš' (KŠ 25/8));
- *-mn-* > *-vn-* (*spovnem* 'spomnim' (KŠ 34/4);

³⁹ V naslednjih zapisih o Krtačevi Špeli je v naslovu preglas upoštevan, tj. *Krtačeva Špeva*.

⁴⁰ V istem besedilu po analogiji tudi *šove* 'šole' (Sp 14/4).

⁴¹ Premet *mu* > *um* (ki je zabeležen tako v zapisu SLA za Lom pod Storžičem kot v tržiških ledinskih imenih, zbranih v projektu FLU-LED) v teh besedilih ni izpričan.

- *-čk-* > *-šk-* (*maškam* 'mačkam' (KŠ 29/8), *maščene* 'mačkenje, mačje' (Sp 17/8));
- *-td-* > *-dd-* > *-d-* (*pedesetm* 'petdesetimi');
- *-tj-* > *-č-* (*treč* 'tretji', *če* 'tja');
- *dn-* > *gn-* (*gnar* 'denar' (Sp 19/6));
- *km-* > *xm-* (*bmav* 'kmalu' (KŠ 34/4));
- *pt-* > *t-* (*tice* 'ptiči' (Sp 14/4));
- *sv-*, *tv-* (v zaimkih) > *s-* oz. *t-* (*soj* [só:i] 'svoji', *tvoj* [tó:i] 'tvoj');
- *lju-* > *i-* (*Ibel* 'Ljubelj', *Iblana* 'Ljubljana' (Sp 14/4)).
- *-zv-* > *-zg-* v korenu *zgon-* (*zgonit* 'zvoniti', *zazzgonu* 'zazvonil' (KŠ 35/8))
- *-zdr-* > *-zr-* v korenu *zdrav-* (*zrava* 'zdrava' (KŠ 35/8), *pozravljat* 'pozdravljati' (PS 36/4));

Beseda *krat* se lahko izgovarja tudi brez /r/, npr. *parkat* 'parkrat, nekajkrat', *ankat* 'enkrat', *takat* 'takrat' (ST 35/6), toda tudi *trikrat* 'trikrat'.

Oblikovna ravnina

Na oblikoslovni ravnini v zapisanih narečnih besedilih izstopajo naslednje značilnosti:

- maskulinizacija nevtar v ednini (*soj življenje* 'svoje življenje' (KŠ 25/8), *an jajce* 'eno jajce' (KŠ 25/8), *soj gnezd* 'svoje gnezdo' (KŠ 35/8), *ta velič voken* '(ta) veliko okno' (KŠ 29/8) – toda tudi *je pa sonce sjavo* 'je pa sonce sijalo' (Sp 18/4));
- feminizacija nevtar v množini (*urata zaprte* 'vrata zaprta' (KŠ 35/8));
- posplošitev končnice *-am* v orodniku ednine samostalnikov moškega in srednjega spola (*z birtoham* 's predpasnikom', *pred vokuam* 'pred oknom', *z vinam* 'z vinom' (ST 35/6), *preh zidam* 'pred zidom' (KŠ 33/6));
- končnica *-əm* (< *-mi*) v orodniku množine samostalnikov moškega in srednjega spola (*pred* [...] *letm* [pred lět:təm] 'pred [...] leti');
- posplošitev dajalniške končnice **-ěmu* pridevnikov in osebnih zaimkov moškega spola v mestniku (*per tačmo*⁴² *kšeft* 'pri takem kšeftu/, tj. poslu') in orodniku ednine (*z usmo* 'z vsem', *za nmo* 'za njim');
- posplošitev izglasnega *-o* iz pridevniške končnice dajalnika ednine v končnico dajalnika in mestnika ednine samostalnikov moškega spola (*po noso* 'ponosu', *preče domo* 'proti domu', *fanto* 'fantu', *psu* 'psu' (KŠ 35/8));
- izražanje pridevniške določnosti z določnim členom *to*, *ta* (*to starga* '(ta) starega', *ta rdeča* '(ta) rdeča, tj. kri');
- stopnjevanje pridevnika s končnico *-i* (*to stara je*

biva pa še žlehnš 'ta stara je bila pa še žlehnejša, hudobnejša' (KŠ 27/4));

- raba dolgega nedoločnika (*zasužite* [zasuži:tə]/[zasuži:te] 'zaslužiti', *hodite* [xodi:te]/[xodi:ta] 'hoditi', *žalite* 'žaliti' (ST 35/6), *čdit* 'čuditi' (ST 35/7), *pomirite* 'pomiriti' (KŠ 32/5));⁴³
- raba osebnega zaimka *jest* 'jaz' (npr. KŠ 34/4)).⁴⁴

Besedna ravnina

V besedilu *Koko je Krtačova Špeva kapuna jedva* in njegovih nadaljevanjih je narečne značilnosti mogoče opazovati tudi na leksikalni/besedni ravnini. V njih je namreč zapisanih veliko (nenavadnih) narečnih besed, kar je tako posledica težnje avtorja, prikazati živi govor sodobnega Tržiča, kot tudi vzbuditi presenečenje bralcev nad temi »starimi« izrazi, večinoma vzeti iz obrtniškega žargona, ki je bil v začetku 20. stoletja pod močnim nemškimi (bavarskim) vplivom. Avtor se je pretirane rabe tovrstnega besedja posluževal kot stilnega sredstva in je na nekatere besede bralce opozoril tudi z opombami (oz. jih je označil s številko), vendar jih pod črto ni (vedno) pojasnil, npr.: *rančose*⁴⁵ 'vrsta čevljev', *plavmontag*³ 'plavi ponedeljek – ponedeljek, ko delavec neupravičeno izostane z dela',⁴⁵ *je štrika-va*⁴ 'je pletla', *v aržato*⁶ 'v žepu'. Mnogi taki izrazi zato ostajajo današnjemu bralcu nerazumljivi, npr. *kolekturo*², *je foksova*⁵, »*to slepe bržole*«⁷, *u* [...] *cvitah*⁸, *kaput*⁹, števniki *zimecovanck*¹⁰, *fireohck*⁴⁶ itd. Še več narečnih besed je neoznačenih, ker so bile tedanjim bralcem verjetno razumljive oz. so jih morda še uporabljali, npr. *kapun* 'petelin', *šošt* 'čevljar', *trampihln* 'sanjske knjižice', *ruf* 'klic', *flavze* 'neumnosti, neumne besede', medtem ko mnoge (zlasti) današnjemu bralcu ostajajo neznanke, npr. *lotristen*, *peteltudi* itd.

V nekaterih narečnih besedilih, objavljenih v naslednjih številkah *Cerkvenega glasnika*, so izbrane besede v opombah tudi pomensko pojasnjene, npr. v besedilu *Spomini izza dijaških let: dacma*² 'tisti čas' (Sp 13/4), *gvastavce*³ 'lastavice' (Sp 13/4), *mit zók und pôk*⁴ 'z vsi prtljago' (Sp 13/4), *kofedra*⁵ 'kava' (Sp 13/4) itd., hkrati pa tudi tu mnoge besede ostajajo bralcu nepojasnjene, npr. *na ukancab* 'na počitnicah' (Sp 13/4), *sno se dgale* (Sp 13/4), *rihteg* (Sp 13/4) itd.

Med izpostavljenimi besedami je največ germanizmov, tj. iz/preko nemščine prevzetih besed, na kar opozarjajo tudi avtorji *Tržiškega slovarja*, ki pa žal ne zajema tudi narečnega besedja iz *Cerkvenega glasnika*: »Precej tržiških besed, ki so zaznamovale našo preteklost (med njimi predvsem popačenke iz nemškega jezika), je že odšlo. Besedišče se spreminja in se pomlaja.«⁴⁷

⁴² Izglasni *-o* je v pridevniški končnici dajalnika ednine moškega spola nastal iz *-ə*, v katerega je oslabel *-u*, in sicer po labializaciji ob *-m-*, torej **-ěmu* > *-emu* > *-emə* > *-emo* (prim. Logar, Govor Repenj) in se posplošil tudi v mestnik. V tem besedilu npr. *mo* 'mu, njemu'.

⁴³ Prim. Logar Ts182, str. 26/26: »Dolgi inf.«

⁴⁴ Oblika *jest* se je razvila iz **(j)azъ* z »energično eksplozivno razrešitvijo *s*-ove pripore« (Bezljaj 1976: 222).

⁴⁵ Prim. *plavi ponedeljek* v Frazeološkem slovarju na www.fran.si.

⁴⁶ Ahačič et al., *Tržiški slovar*, str. 12: *flauze* 'nepotrebne besede'.

⁴⁷ Prav tam, str. 3.

Z načinom življenja in dela v času nastanka besedil so povezani tudi danes nenavadni in celo nerazumljivi frazemi kot: *furtnaprej je bva kača v aržato* 'kar naprej je bil žep prazen – v njem ni bilo denarja', *peteltudi je pev*.

Sklep

Tržiški govor se je skupaj z razvojem mesta in spreminjanjem načina življenja njegovih prebivalcev v zadnjih desetletjih spreminjal iz tipičnega gorenjskega narečnega govora (z močnimi leksikalnimi interferencami iz nemškega jezika) v nekoliko bolj mestno govorico s še vedno mnogimi gorenjskimi narečnimi značilnostmi. Krajevni govor pa se še vedno spreminja tudi zaradi priseljevanja prebivalcev ne le iz bližnje gorenjske okolice, ampak (zaradi razvite industrije) tudi iz drugih slovenskih pokrajin in nekdanjih jugoslovanskih republik, danes pa je jezikovna podoba meščanov še bolj pestra. Na razvoj krajevnega govora so vplivali tudi šola, cerkev in mediji. Mnoge narečne značilnosti, predvsem besede, so se izgubile, zamenjale so jih druge – morda knjižne, na novo tvorjene ali prevzete iz katerega drugega globalnega jezika. Zanimivo bi bilo primerjati te skoraj sto let stare zapise tržiškega govora s kakim mlajšim nedialektološkim (laičnim) zapisom gorenjščine, kot se govori v Tržiču danes ...

VIRI IN LITERATURA

VIRI

- Cerkveni glasnik za tržiško župnijo*. Tržič: Župni urad, 1924–1941:
 Koko je Krtačova Špeva kapuna jedva, 1925/5, str. 6–7.
 Spomini izza dijaških let, 1925/13, str. 4. (Sp 13/4)
 Spomini izza dijaških let, 1925/14, str. 4. (Sp 14/4)
 Spomini izza dijaških let, 1926/17, str. 8. (Sp 17/8)
 Spomini izza dijaških let, 1926/18, str. 4. (Sp 18/4)
 Spomini izza dijaških let, 1926/19, str. 6. (Sp 19/6)
 Spomini izza dijaških let, 1926/20, str. 6. (Sp 20/6)
 Spomini izza dijaških let, 1926/22, str. 4. (Sp 22/4)
 Spomini izza dijaških let, 1926/23, str. 4. (Sp 23/4)
 Spomini izza dijaških let, 1926/24, str. 4. (Sp 24/4)
 Krtačeva Špeva. Ta perl kapitel. Špeva ket otrok, 1. Pikca – Figca, 1926/25, str. 8. (KŠ 25/8)

- Krtačeva Špeva, 2. U dolince prjetne je ljube moj dom, – nkole od njega podav se ne bom, 1926/26, str. 4. (KŠ 26/6)
 Krtačeva Špeva, 3. Brumnova familja, 1926/27, str. 4. (KŠ 27/4)
 Rajsko pismo, 1927/28, str. 16. (RP 28/16)
 Krtačeva Špeva, 4. To stara Krtačarca, 1927/29, str. 8. (KŠ 29/8)
 Krtačeva Špeva, Ta druj kapitelj. Špeva štemá šoceljna, 1. Krtačov Žane, 1927/30, str. 6. (KŠ 30/6)
 Krtačeva Špeva, 2. Kdor voče vedte, kaj je lbezen, mne nej praša jest mo povem, 3. Babja vojska, 4. Moj šocelj pa pride, me kušne objame, kuj je ozdravljeno moje srce, 1927/31, str. 6. (KŠ 31/6)
 Krtačeva Špeva, 5. Lbezen skri jen žavost, 6. Vedeževanje, 7. Tiček u fogovžo 1927/32, str. 5–6. (KŠ 32/5, KŠ 32/6)
 Krtačeva Špeva, 8. Dimeš strah kranšče deževe, 9. Strašna zarota, 10. To povračiven dan, 1927/33, str. 5–6. (KŠ 33/5, KŠ 33/6)
 Krtačeva Špeva, 11. Koker ti mné, tok jest tbé, 1927/34, str. 4. (KŠ 34/4)
 Krtačeva Špeva, 12. Adijo pa zrava ostane!, 13. Krtačarca – trda buča, 14. Dva grašinska jagra, 1927/35, str. 8. (KŠ 35/8)
 Pildče s Trsata, 1927/35, str. 6–7. (PT 35/6, PT 35/7)
 Pildče s Trsata, 1927/36, str. 4. (PT 36/4)
 Ohpušč s Koroščga, 1928/46–47, str. 5–6.
 Ohpušč s Koroščga, 1928/48, str. 5–6.
 Ohpušč s Koroščga, 1928/50–51, 6.
 Koko j' gspod Vidic u radjo govoru, 1929/2, str. 3.
 Koko j' gspod Vidic u radjo govoru, 1929/3, str. 2–3.
 Koko j' gspod Vidic u radjo govoru, 1929/4, str. 3–4.
 Koko j' gspod Vidic u radjo govoru, 1929/5, str. 4.
 Jungršče ustørje, 1929/8, str. 3.
 Jungršče ustørje, 1929/9, str. 2.
 Jungršče ustørje, 1929/10, str. 3.
 Desc u auslogo, 1930/2, str. 3.

LITERATURA

- Ahačič, David, in Kuburič, Boris, in Koder, Jožica: *Tržiški slovar*. Tržič: Zveza kulturnih organizacij, 2012.
 Bezljaj, France, et al.: *Etimološki slovar slovenskega jezika* I: A–J (1976); II: K–O (1982); III: P–S (dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan); IV: Š–Ž (2005), avtorji gesel France Bezljaj, Marko Snoj, Metka Furlan, ur. Marko Snoj in Metka Furlan; V: Kazala (2007), izdelala Marko Snoj, Simona Klemenčič. Ljubljana: SAZU, Mladinska knjiga.
 Bokač, Ljudmila: *Tržiški slovar. Jezikoslovni zapiski* 20, 2014, št. 1, str. 221–224.

- Jazbec, Viktorija: Poskus klasifikacije gorenjskega glagolskega akcenta (kraja Križe pri Tržiču in Veterno), A-diplomska naloga. Tipkopolis. Arhiv Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Klinar, Klemen, in Škofic, Jožica: *Ledinska imena v občini Tržič = Flurnamen in der Gemeinde Tržič*. Jesenice: Razvojna agencija Zgornje Gorenjske, 2015.
- Kosem, Metka: *Tržiški izgovorni besednjak*. Tržič: Samozaložba, 2010.
- Logar, Tine: Govor Repenj – Kopitarjevega rojstnega kraja. *XVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Pedagoško-znanstvena enota za slovenske jezike in književnosti, 1981, str. 129–141.
- Logar, Tine: Zapis krajevnih govorov Loma pod Storžičem, Sv. Ane in Tržiča (SLA Ts182). Skeninani rokopis. Arhiv *Slovenskega lingvističnega atlasa*, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana, 1953.
- Mohor, Miha, et al.: *Pod gorami. Folklorne in spominske pripovedi iz krajev pod Dobričo, Kriško goro, Storžičem in Krvaucem*. Ljubljana: Založba ZRC, 2017 (Glasovi, 49).
- Pretnar, Tone: Zapis krajevnega govora Loma pod Storžičem (SLA T204, stara Ts182a). Rokopis. Arhiv *Slovenskega lingvističnega atlasa*, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana, 1967.
- Škofic, Jožica: Fonološki opis govora kraja Lom pod Storžičem. *Jezikoslovni zapiski* 6, 2000, št. 1, str. 141–154.

SPLETNE POVEZAVE

- Cerkveni glasnik za tržiško župnijo, 1924–1941*:
<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-QMS3ACLK>
- Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014–, različica 6.0*:
www.fran.si
- Kulturni portal ledinskih in hišnih imen/Kulturportal der Flur- und Hausnamen*:
<http://fluled.szi.at/home/tiskane-obcinske-karte/>
- Seznam osebnosti iz Občine Tržič*:
https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_osebnosti_iz_Obcine_Trzic
- Slovenska biografija*:
<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi814645/>

Slovenski lingvistični atlas:
<https://sla.zrc-sazu.si/#v>

S U M M A R Y

Tržič local dialect in the *Tržič Parish Bulletin*

Based on recordings prepared for the Slovenian Linguistic Atlas, the contribution first briefly presents the local dialects of Tržič and the surrounding villages that belong to the Upper Carniolan (Gorenjsko) dialect by describing their most important phonological and morphological characteristics. Then follows the analysis of dialect texts which the Tržič native Karel Pirc published in the *Tržič Parish Bulletin* between 1924 and 1927. These are folklorised texts on Krtač's Špela (*Krtačova Špeva*) and memories of youth in Tržič (*Spomini izza dijaških let*), as well as witty impressions from a pilgrimage to Trsat (*Pildče s Trsata*) "told" by various literary characters (the author himself or some inhabitants of Tržič).

The texts reveal most dialect phenomena characteristic of Tržič and the surrounding villages still in the second half of the twentieth century (as documented in the dialectological records for the *Slovenian Linguistic Atlas*). Particularly noticeable at the vocal level are the significant weakening and loss of short (unstressed and stressed) vowels, and at the consonant level švapanje (i. e. development of /l/ into /v/ or /ʋ/ before back vowels), palatalization of velars, various prothetic and intervocal sounds, as well as various assimilations and dissimilations of consonant clusters. At the morphological level the author also successfully covered most dialect characteristics of the Tržič local dialect (from the masculinisation of neutral forms in singular and their feminisation in plural, to various declinational suffixes in nouns and adjectives, and the explicit use of the long infinitive). The explicit style underlying these folklorised dialect texts is not only the use of the dialect vocabulary, but above all the exaggerated use of words borrowed from German, pointing to a strong affiliation of Tržič's crafts and trades with Austrian Carinthia and its Bavarian German. Unfortunately, most of these terms are not semantically explained.

Pirc's texts are (still) interesting for dialectological research on the Upper Carniolan (Gorenjsko) dialect as it was spoken in Tržič in the early twentieth century, because despite many inconsistencies in writing, they nevertheless demonstrate most of the expected Upper Carniolan dialect developments.